

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ У 90-Х РОКАХ

С. М. Наумкіна

Проголошення незалежності України у серпні 1991 р. було не тільки законним наслідком тривалої боротьби національної еліти за національну свободу, яка найбільш велично проявилася у визвольних змаганнях 1917-1921 рр. Великий акт нашої історії відбувся завдяки унікальній ситуації в СРСР і через бажання української комуністичної номенклатури стати самостійними від центральної влади. Політичний розкол і криза в Комуністичній партії дали змогу новим політичним силам не тільки увірватися на політичну арену, а й нав'язувати свою ідеологію старої еліти, яка залишалася без ідеологічного підґрунтя.

На жаль, сучасні історики ще остаточно не прийшли до висновку, що сталося у 1991 р. Революція? Важливі еволюційні зміни? Раптовий перехід від однієї формациї до іншої? Так чи інакше стався великий революційний злам, який змінив політичне, ідеологічне, соціально-економічне становище України. Ці зміни інколи здаються дещо поверхневими, тому що залишилася майже вся стара еліта суспільства, але це тільки на перший погляд. Навіть “старі” кадри повністю переорієнтували свої погляди. Це вже нові люди з новими інтересами, зв'язками з новою ідеологією. Ми вже не можемо казати на колишніх комуністичних функціонерів — “партократи”. Вони деідеологізувалися, у своїй більшості стали на державницькі позиції і керують буржуазним суспільством. Феномен нової української політичної еліти вимагає висвітлення у порівнянні зі змінами у політичній еліті в інші часи і в інших країнах. У 1917-1921 рр. українська партійна, соціалістична еліта, раптово отримавши владу, не змогла скористатися зі сприятливих можливостей щодо державотворення, не маючи досвіду і необхідної кількості кадрів.

Революційні зміни у 1990-1991 рр. сталися завдяки об'єднанню націонал-демократів, демократів і “націонал-комуні-

стичної” номенклатури. Це об'єднання дало змогу забезпечити суспільство від громадської війни, анархії, повільно перейти на інші колії розвитку. За це голосував народ у грудні 1991 р., обираючи Л.Кравчука президентом України. Зміни були необхідні, але зміни, які не призвели б до загострення внутрішнього конфлікту, за яким міг початися конфлікт зовнішній.

Головна відміна 1917 р. від 1991 р. в тому, що революційні зміни у 17 році сталися блискавично з повною зміною еліт. Сучасні революційні події пов'язані з повільним процесом “перебудови”: формування незалежної держави — цей процес почався в Україні у 1988-1989 рр. і не закінчився навіть зараз, тому політична еліта в останні десятиріччя постійно змінюється. Ці зміни не кардинальні а поступові, шляхом мутації і змішування різних угруповань, зміни політичних гасел і лідерів.

Догматизм 1917 р. поступився місцем прагматизму у 1991 році, але є і спільне у цих революційних епохах. Демократія відкрила можливості конкуренції еліт за владу.

З кого ж складається сучасна політична еліта України? По-перше, це президент, прем'єр, міністри і їх заступники, голови держкомітетів, судової влади, центрбанку, СБУ, парламентарії, керівні й провідні працівники апарату ВРУ, а також апарату президента, глави адміністрацій на місцях, керівники місцевого самоврядування і структур Рад у областях, районах, містах.

До цього переліку треба додати керівний склад партій, які грають значну роль у політиці, але переважна більшість цих осіб — депутати ВРУ. До політичної еліти сучасної України можна додати частину економічної еліти, найвищий її прошарок: директорів-монополістів, банкірів, керівників концернів, які впливають на внутрішню політику і “лобують” рішення ВРУ і Кабміну.

Політична еліта України перетвори-

ітичної еліти залежала не від нього самого, а від становища “клану”, до якого він належав. Ще у 1993 р. народний депутат Росії І.Хакамаді зробила заяву, що 2/3 парламентаріїв Росії мають зв’язки з мафією, коли ж розглядають номенклатуру радянських часів, то зв’язки зі злочинним світом майже не прослідковуються. Руйнація можливих умов гри, незрілість системи рекрутування зв’язані з відсутністю як партійної системи рекрутування, так і з “тнізацією” політики.

Ротація сучасної еліти базується на відносинах “патрон-клієнт”. В той час партійні “мітингові” лідери не мають такої “школи влади” як у номенклатури і програють їй по всіх параметрах.

На думку російських політологів, ротація у політичну еліту проходить по 9 напрямках — 30% шляхом зв’язку “патрон-клієнт”, “командної” підтримки, коли обираються найбільш відданні і угодливі, 15% займають “земляцькі” зв’язки і зв’язки “однокашників”, родинні зв’язки.

Найменший відсоток у ротації еліти займають такі показники як економічна підтримка, придбання посади, ідеологічні переконання, інтелект і підвищення кваліфікації, національність.³

Ці неформальні зв’язки і якості, які давали змогу швидко зробити кар’єру, характерні як для Росії після 1992 р., так і для України, в якій більший відсоток можливостей випадає на родинні і земляцькі зв’язки.

Треба сказати ще про такий феномен у ротації еліт, як прихід до влади “академіків” і “поетів”.

Для легітимації влади і обґрунтування реформ, ще за часів “перебудови”, Горбачовська команда почала прилучати до влади інтелігенцію, як нонконформістську, так і конформістську. “Власти-телями дум” були редактори журналів і газет, публіцисти, поети, науковці. Вони повинні були стати дорадниками влади і її словом.

В СРСР це академіки і професори Шаталін, Аганбегян, Арбатов, Заславська, Попов, Хазбулатов, Гайдар та інші. В Україні це Юхновський, Лановий, Пинзенік та інші. Політичну роль в Україні

грали поети і письменники, журналісти. Д.Павличко, І.Драч, В.Яворівський, Р.Іванничук та інші, які ще у 1986 р. були комуністами, у 1986-1989 рр. “перебудовниками”, з 1989 націонал-демократами.

Політолог С.Кордонський зазначав, що при “перебудовах” інтелігенція ідеологічно домінує над ослабленою державою, а “інтелектуали” стають впливовими фігурами у суспільстві, забезпечуючи зміни. Інтелігенція тягнеться до демократії, але у правовій, буржуазній державі для неї місця немає, вона не може існувати без підтримки соціальної держави, що орієнтується на центральну, тоталітарну владу, яка у державному апараті забезпечує місце інтелігенції, те місце, про яке вона мріє, — “бути галасом народним”.⁴

В той же час інтелігенція має деяку “фронду” до влади, постійно намагається виявити свою “самостійність”, вона була довгий час, практично до “перебудови”, відрізана від влади. Рекрутування у еліту радянського суспільства йшло не за рахунок найбільш освіченої верстви, а “інтелігентське походження”, було мінусом у здобутті кар’єри.

Вирішальна роль інтелігенції в українських урядах 1917-1920 рр., змінилася винищенням української інтелігенції з 1929 р. і її відторгненням від суспільного життя за часи Хрушова і Брежнева.

28 вересня 1989 р. політолог В.Литвин розглядає як “зміну епох” в Україні. Це був день відставки В.Щербицького.⁵ На протязі попередніх 3-4 років активно відправлялася на пенсію “дніпропетровська” еліта і В.Щербицький втрачав своє оточення. Тільки за січень 1988 — лютий 1989 р. було замінено 16 з 26 перших секретарів обкомів, 4 з 6 секретарів ЦК, Голова Ради міністрів і 5 його заступників, кожен другий міністр і керівник відомств, 1/3 голів облвиконкомів.

Першим секретарем ЦК КПУ став на 8 місяців В.Івашко — представник “харківської” партійної номенклатури, який був зобов’язаний своїм стрімким злітом по сходинках кар’єри оточенню М.Горбачова.

